

работы “Росагролизинга”, специализирующегося на кредитовании крупных аграрных формирований.

В целом, эффективность бюджетной политики в области сельского хозяйства напрямую зависит как от комплексного применения возможных видов финансовой помощи, так и от наличия условий, позволяющих большинству сельскохозяйственных предприятий эту поддержку получать.

УДК 338.433

ОРІЄНТИРИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

*Л.П.Марчук, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Питання про державне втручання у розвиток агропромислового виробництва нині набуває особливої гостроти. До недавнього часу серед економістів панувала думка, що в умовах ринкової економіки роль держави має бути дуже обмеженою. Тоді буде забезпечений достатній економічний простір для реалізації переваг ринкового механізму регулювання виробничих процесів.

Тепер ці погляди дещо змінилися. Набутий досвід ринкових перетворень в АПК показав хибність політики самоусунення держави від вирішення проблем розвитку агропромислового виробництва. Адже тривала економічна криза у сільському господарстві, занепад цієї галузі значною мірою були обумовлені згортанням управлінських функцій держави, її небажанням брати участь у вирішенні найбільш важливих організаційно-технічних і соціально-економічних питань. Практика довела, що у кризовій ситуації розвитку продуктивних сил за умов значних масштабів виробництва, суттєвого ускладнення господарсько-виробничих і економічних зв'язків державне регулювання ринкових відносин стає об'єктивно необхідним.

У зв'язку з цим проаналізуємо підстави для активного втручання держави у розвиток агропромислового виробництва.

Сільське господарство, агропромисловий комплекс в цілому мають специфічні істотні відмінності у порівнянні з промисловістю, що і вимагає особливої аграрної політики в рамках загальної ринкової трансформації економіки. Які ж особливості мають на увазі?

По-перше, агропромисловий комплекс в умовах ринку має особливе становище, яке не дозволяє йому на рівних брати участь у міжгалузевій конкуренції. Малоприбуткове сільське господарство, залежне від природних факторів, є більш відсталою в технічному плані галуззю народного господарства. Вкладені в нього капітали приносять меншу віддачу. І, нарешті, сільське господарство є статичною галуззю, яка повільніше, ніж інші, пристосовується до мінливих економічних і технологічних умов.

По-друге, попит на сільськогосподарську продукцію, у всякому разі на велику її частину, має відносно низьку еластичність. Це означає, що при підвищенні доходів населення попит на продовольство збільшується меншою мірою, особливо при досягненні високих рівнів доходів. З іншого боку, при падінні доходів попит на продовольство знижується менше, ніж сукупний попит.

Так само при підвищенні цін на продовольство попит на нього не скорочується у прямій пропорції до темпів підвищення цін, і при зворотній ситуації також не відбувається точне дзеркальне підвищення попиту при зниженні цін. Особливо це стосується таких продуктів повсякденного масового попиту, як хліб, картопля, молоко. У більшій мірі еластичним є попит на м'ясо та м'ясні вироби. Через таку нееластичність попиту ціни дуже сильно реагують на обсяг постачань і є дуже еластичними переважно на ті ж товари повсякденного попиту. Навіть у випадку невеликого скорочення постачань основних сільськогосподарських продуктів при різкому підвищенні цін населення за будь-яких умов намагається підтримати попередній рівень споживання товарів.

Разом з тим ринок буде неадекватно, нееластично реагувати на перевищення певного порогу насичення сільськогосподарськими продуктами. Внаслідок цього при перевищенні межі економічного задоволення попиту настає різке і неадекватне падіння цін на сільськогосподарську продукцію.

Реагування сільськогосподарського виробництва на зміну попиту також у багатьох випадках є неадекватним або вимагає тривалого часу. З одного боку, це визначається біологічним характером виробництва, з іншого — необхідністю зміни соціально-економічної структури на селі, яка відрізняється значною консервативністю.

Як показує світовий досвід, навіть при різкому зростанні цін сільськогосподарське виробництво не в змозі протягом тривалого періоду підтримувати середньорічні темпи приросту вище 3%, а при сильному падінні цін аналогічне скорочення виробництва не можливе. У результаті при наявності двох нееластичних масивів — попиту і виробництва — відбувається їх зіткнення з вибуховим коливанням цін.

З урахуванням цих обставин у більшості країн з ринковою економікою діють розвинуті системи державного регулювання. Їх основне завдання полягає у підтримці стабільної економічної ситуації в сільському господарстві, стабілізації ринкової кон'юнктури і коливань прибутковості в галузі, запобіганні небажаних міграційних процесів, підтримці продовольчої безпеки, фінансуванні програм скорочення виробництва, допомозі в адаптації до нових умов, захисті внутрішнього ринку, забезпеченні конкурентоздатності національних товаровиробників у міжнародному поділу праці. При цьому застосовуються гарантована скупка надлишків продукції за мінімальними цінами, закупівельні та товарні інтервенції ринку продовольства, специфічні форми пільгового кредитування, митне регулювання (як економічне, так і адміністративне) тощо.

Наприклад, у ФРН кредити сільгоспвиробникам надаються на термін від шести до двадцяти років під 8-9% річних. У США від 40 до 80% сукупних виробничих витрат фермерів покриваються за рахунок кредиту; частка позичкового капіталу становить при купівлі нерухомості до 70%, машин і обладнання — від 40 до 70%, худоби — близько 50%. При цьому більше 70% усіх сільськогосподарських машин американський фермер одержує за лізингом у кредит терміном на 5-8 років з річною ставкою 3-5% [1].

Приклад розвинутих країн світу наслідують колишні соціалі-

стичні країни, які здійснюють нині перехід до ринкової економіки. Роль держави у перехідний період має бути значно вищою, ніж в умовах функціонування зрілих ринкових відносин. Це зумовлюється тим, що на перехідному етапі ще не сформовано до кінця умови для розвитку широкої підприємницької діяльності. Крім того, потрібна активна участь держави у створенні інфраструктури ринкового середовища.

У країнах Центральної і Східної Європи сьогодні використовуються різні форми державної підтримки вітчизняних сільгоспвиробників. Так, у Болгарії здійснюються інтервенційні закупки і продаж сільськогосподарської продукції з метою регулювання цін на продовольство. В Угорщині через фонд сільськогосподарського розвитку надаються пільгові кредити. У Чехії засновано фонд гарантії підтримки фермерів, який сплачує за фермерів певну частку відсотків за кредити і надає гарантії стосовно повернення основної суми кредиту. У Словаччині створено фонд регулювання аграрного ринку з такими функціями: закупка надлишків сільськогосподарської продукції, її зберігання, субсидування сільськогосподарського експорту.

В цілому державна підтримка аграрного сектора економіки передбачає допомогу у здійсненні великих комплексних економічних і соціальних програм, спеціальне використання цінкових, дотаційних і фінансових-кредитних важелів регулювання агропромислового виробництва, проведення відповідної науково-технічної політики тощо.

Особливості сучасного державного регулювання аграрної сфери в Україні полягають в необхідності врахування суттєвих помилок у реформуванні сільського господарства у попередні роки, які призвели до збитковості 90% сільгоспвиробників, надзвичайної ситуації щодо матеріально-технічної бази галузі, зниження родючості ґрунтів, катастрофічного падіння життєвого рівня сільського населення. Виключення держави з процесу управління сільськогосподарським виробництвом на початковому етапі реформ обумовило значне порушення міжгалузевих пропорцій, різке погіршення паритетності цін на сільськогосподарську і промислову продукцію. Держава не змогла стримати зростання цін і тарифів у таких

висококомплікованих галузях, як сільськогосподарське машинобудування, електроенергетика та ін. Темпи зростання цін і тарифів у цих галузях були набагато вищі, ніж зростання закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію.

Все це обумовило вкрай важкий фінансовий стан аграрного сектора економіки. За підрахунками економістів, у витратній частині держбюджету кошти, що виділяються селу, повинні становити не менше 10%, а в останні роки в АПК спрямовується лише 3-3,5% витрат, що майже у шість разів менше порівняно з 1990 роком [2].

Слабкість фінансової бази не дозволяє забезпечити необхідні темпи нагромадження виробництва і капіталу в аграрній сфері. Звідси — суттєве відставання вітчизняного сільськогосподарського виробництва в технічному і технологічному відношенні у порівнянні з розвинутими країнами світу. У розрахунку на 100 га у нас тракторів менше, ніж у Німеччині, у 8,7 рази, ніж у Франції, — у 6,8, ніж у Великобританії, — у 8,4, а зернозбиральних комбайнів відповідно — у 4,1, у 3,7 і у 3,3 рази [3]. Навантаження орних земель на один трактор, починаючи з 90-х років, збільшилося на 80,3%. При цьому воно є вищим, ніж у США, у 4,25 рази, ніж у Франції, — у 9,92 рази, ніж у Німеччині, — у 23,8 рази [4].

Перегляд основ аграрної політики держави в останні роки забезпечив інші підходи до вирішення актуальних проблем розвитку агропромислового виробництва. Замість економічних інструментів, що не впливають на розвиток конкурентного середовища (державного замовлення, прямих компенсаційних виплат, бюджетного кредитування), були застосовані механізми державної підтримки підприємств, які за своїм змістом більше відповідають економіці перехідного періоду: придбання техніки на умовах лізингу, часткова компенсація процентів по кредитах, фіксований сільськогосподарський податок, пільги при оподаткуванні придбання добрив, кормів, хімікатів, спрямування коштів від ПДВ на виплату дотацій сільгоспвиробникам за продані ними переробним підприємствам м'ясо і молоко тощо.

Пріоритетними напрямками аграрної політики держави на перехідному етапі повинні стати:

- підтримка підприємств, які визначають розвиток науково-технічного прогресу в АПК, великих тваринницьких комплексів, насінницьких господарств; дотаційне бюджетне фінансування наукових установ, дослідно-виробничих господарств, що забезпечують розвиток біотехнологій, генної інженерії, селекції, насінництва та племінної роботи;
- мобілізація внутрішніх резервів на рівні галузі, регіону, підприємства; використання коопераційних і інтеграційних можливостей для збільшення виробництва, конкурентоздатної продукції шляхом зниження витрат на її виробництво, поліпшення якості і підвищення рівня рентабельності;
- досягнення цінового паритету, взаємовигідного обміну між сільським господарством і промисловістю;
- застосування відповідної системи державних субсидій в аграрному секторі з метою подальшого розвитку виробничої інфраструктури;
- проведення пільгової податкової політики;
- гарантування продовольчої безпеки країни;
- використання політики аграрного протекціонізму тощо.

Практичне вирішення задач перехідного періоду і остаточне формування ринкових відносин обумовить переорієнтацію державного втручання у розвиток АПК. Стратегічним напрямом аграрної політики в Україні стане створення умов для оптимального поєднання державного регулювання агропромислового виробництва з економічною свободою підприємств і організацій. Тоді найбільш актуальними завданнями державного регулювання АПК будуть:

- досконалість правової бази формування механізму економічної взаємодії суб'єктів агропромислового комплексу;
- забезпечення свободи вибору нових організаційно-економічних форм господарювання на основі удосконалення земельних і майнових відносин власності;
- розробка і реалізація державних, галузевих і регіональних програм розвитку агропромислового виробництва, які мають забезпечити збалансованість обсягів виробництва з ресурсним потенціалом;

- досягнення мобільності факторів виробництва у сільському господарстві, адекватної ринковим відносинам;
- раціональне розміщення виробництва;
- організація наукового, інформаційного та кадрового забезпечення;
- розвиток системи страхування сільгоспвиробників;
- соціальна захищеність працівників аграрної сфери;
- охорона і відновлення природного потенціалу країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амбросов О. Трансформаційні процеси в аграрній сфері регіону // Економіка України. – 2003. – № 8. – С.66-70.
2. Ревенко М. Удосконалення державного регулювання аграрного сектора економіки // Економіка України. – 2003. – № 12. – С.51-55.
3. Ситник В. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні // Економіка АПК. – 2003. – № 2. – С.23-27.
4. Чеботарьов В. Структура АПК та формування інноваційної політики її трансформації // Економіка України. – 2003. – № 4. – С.55-60.

УДК 631.164.23

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В АПК УКРАЇНИ

***Н.В.Тарасевич**, кандидат економічних наук, доцент*

Одеський державний економічний університет

***О.В.Тарасова**, викладач*

Одеський державний аграрний університет

Інвестиційний клімат являє собою важливий фактор розвитку економіки держави. Він формується під впливом сукупності політичних, соціальних, економічних та інших чинників, на які зважають як вітчизняні, так і іноземні інвестори при прийнятті рішень щодо здійснення інвестицій. Суттєвий внесок в економічну теорію з питань дослідження інвестиційного клімату, інвестиційної привабливості підприємств АПК зробили українські вчені: В.П.Александрова, Ю.М.Бажал, І.О.Бланк, В.М.Геєць, А.Ф.Гойко, О.М.Голованов, М.І.Кісіль, А.А.Пересада та ін. Проте значна частина питань, пов'язаних із дослідженням проблеми створення